

УДК 101.1:172.12

В. Г. КРЕМЕНЬ

м. Київ

КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ПЛАТФОРМИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

У статті визначено платформу толерантності як умову консолідації України, як шлях до розв'язання суспільних проблем. Зазначено основні складові платформи. Наголошено на необхідності формування суспільних пріоритетів, серед яких об'єднувальний – ідея інноваційного типу розвитку країни.

Ключові слова: суспільні процеси в Україні, консолідація, платформа толерантності, об'єднувальні пріоритети, інноваційний тип розвитку.

Пріоритетним завданням українських учених у сучасних умовах є допомогти суспільству знайти достойну «відповідь» на нинішній потужний «виклик» (А. Тойнбі) для того, щоб Україна не тільки збереглась як держава, а й зробила вагомий крок у своєму подальшому розвитку. Для цього важливим є визначення консолідаційної платформи власної модернізації країни на основі принципів толерантності. Які основні відправні точки такої платформи?

Перше. Важливим є історичний контекст, зокрема кого вважати попередниками сучасної української держави. Тут у нас є дві полярні позиції. Одні вважають сучасну державу безпосереднім продовженням Української народної республіки, називаючи ще шістдесятників як проміжну ланку. Інші абсолютизують значення УРСР, її цінностей, свят, героїв.

Обидва ці підходи не є конструктивними, не створюють атмосферу толерантності. Вони історично не достовірні і не сприяють консолідації нації. Потрібно бачити, що сучасна Україна насправді опирається на всю товщу української історії і лише при такому розумінні цього питання можна досягти єдності в трактуванні історичного минулого.

До того ж, це позбавить аргументів окремих зарубіжних лідерів. Я маю на увазі заяву президента Росії В. Путіна, що, мовляв, Україні після 1917 року з незрозумілих причин передали території, які він назвав Новоросією.

Тут багато неточностей, починаючи з того, що України як адміністративної одиниці до 1917 року взагалі не було, як до речі і Російської Федерації. Були губернії Росії, населені переважно громадянами тої чи іншої національності. І на основі саме цього показника губернії були віднесені до тієї чи іншої республіки. При цьому, якщо говорити про Україну,

то далеко не всі землі, населені переважно українцями були передані республіці. Тому ще у 1928 році Л. Каганович ставив питання про передачу УРСР повітів із більшістю українського населення Курської і Воронежської губерній, але отримав відмову від Сталіна, якому потрібно було показати свою лояльність до росіян.

Або візьмемо Кубань. Я пам'ятаю, як під час проживання в Москві, ще у радянський період, відвідав концерт Кубанського народного хору та із здивуванням почув, як представляли черговий номер: «Кубанская народная песня, записанная в станице N-ской, "Ще не вмерла Україна"». Це був нинішній гімн нашої держави.

І з огляду історичної правди, і з огляду політичної доцільності ми повинні трактувати УРСР як одного із попередників Української держави, в тому числі територіально. При цьому, безумовно, критично ставлячись до багатьох сутнісних рис радянської України і не ідеалізуючи при цьому інші періоди вітчизняної історії.

Друге. З цим положенням потрібно узгодити й ставлення до нашої історичної спадщини, до героїчних і трагічних сторінок нашої національної історії. Дехто вважає, що найбільш потужний зв'язок між людьми створює спільність інтересів. А чи достатньо інтересів, щоб створити націю? Не думаю. Спільність інтересів створює підстави для торговельних угод, до, так би мовити, гешефту, вигідної оборудки. Але одних інтересів, щоб створити націю, не досить. В національності є дуже чутлива сторона – духовність. А як інакше пояснити готовність віддати життя за Батьківщину? Як пояснити культ Могили Невідомого Солдата? Чи бачили ви коли-небудь могилу невідомого

торгівця чи промисловця? Так само, як і моги-лу невідомого марксиста чи ліберала?

Нація – це насамперед спільна слава, так само, як і спільне каяття за допущені гріхи. Як на мою думку, злочином є приписувати якійсь партії чи угрупованню всі сторінки слави, а її опонентам нав'язувати всі мислимі й немислимі гріхи. Нація формується не лише тоді, коли люди все пам'ятають з історії, але й при умові, що вони здатні й дещо забувати, виходячи з християнського принципу «Прощаю і прошу прощення».

У свій час, у 1997 р. (для автора це часи роботи в Адміністрації Президента України), ми зуміли відійти від суспільного протистояння, коли дехто хотів на загальнодержавному рівні святкувати 80-ту річницю перемоги Жовтневої революції. На наукових конференціях, організованих за сприяння Президента України Л. Кучми, проводилась лінія на те, що історія Української революції має в собі багатодіагностичні, які потрібно враховувати і до яких необхідно поважно ставитися, навіть при всіх допущених діями тих часів помилках. Це і діяльність Центральної Ради, і часи державотворення гетьмана Скоропадського, і отаманщина Директорії, і «воєнний комунізм» більшовиків, та навіть і «війна проти всіх» з боку Нестора Махно. Усе це наша спільна історія, і ніхто не може докоряти нашим предкам: вони прожили так, як уміли, і винесли той гіркий досвід, який ми маємо осмислити і чогось навчитися. Тут варто було б запозичити, скажімо, досвід Франції, де історики намагаються не акцентувати на подіях Варфоломійської ночі, й інших країн.

Але при тому не варто забувати, що така геополітична реальність як Україна в успадкованих нами кордонах склалася саме в рамках Української Радянської Соціалістичної Республіки. І ми не можемо не визнавати себе її правонаступницею, адже за таких умов ми самі відмовляємося від права на спадкоємність території. Та й всі інші проблеми, з якими ми нині стикаємось, теж успадковані нами від минулого, і їх треба вирішувати, а не просто відмежовуватися від трагічних сторінок і постійно їх засуджувати, посипаючи голову попелом. Крім нас ці проблеми ніхто не вирішить.

Третє. Те ж саме треба сказати про мову – українську, російську, чи будь-яку іншу, рідну для наших громадян. За толерантного підходу

мова запрошує до спілкування, але не примушує до нього. Сполучені Штати й Англія, або Іспанія й переважно Латинська Америка – говорять тією ж мовою, але зовсім не складають одного народу, однієї нації. Бажання розділити спільну долю й жити однією системою цінностей не завадило Швейцарії мати чотири мови. Отже, неможливо ставити в пряму і жорстку залежність націю і мову. Мови – це історичні утворення, які дають недостатньо доказів єдності крові (генетики) тих людей, що послуговуються цією мовою.

Але не можна і нехтувати вагомістю та значимістю мови. Як сказав поет, «Родство по слову породжає слово. Родство по крові породжає кров» (А. Городницький). Йдеться насамперед про слово Істини, пізнавши яку люди обов'язково наблизяться до свободи. І, як показують соціологічні дослідження, для України характерною є тенденція до двомовності. І думається, особливий регіональний статус російської мови на відповідних територіях повинен бути визнаний в Українському законодавстві, тим більше, що він існує де-факто. Мови треба вивчати, і чим більше – тим краще, в тому числі й англійську як міжнародну ділову мову.

Понад десять років тому МОН України за мого керівництва запровадило вивчення іноземної мови з другого класу, пізніше – з першого. Це надзвичайно важливо для здійснення мовного прориву спочатку в освіті, а потім у суспільстві в цілому. Нині відбувається лінгвізація суспільного життя у світі. І, скажу чесно, саме від знання громадянами англійської мови значною мірою залежатиме і майбутнє України в умовах глобального розвитку, коли національний прогрес усе більше визнається взаємодією зі світом.

Як і в мовній політиці, неможливо примусити людину вірити в того чи іншого Бога. Кожен вірить по-своєму, як хоче і як може. Нині в Україні немає державної релігії, вона стала абсолютно індивідуальною, приватною справою й уподобанням кожної людини. А тому ми не можемо допустити, щоб та чи інша церква оголошувала всю територію України своєю канонічною територією, а інші вірування підводила під ризик неканонічних.

Четверте. Тип державного облаштування, який би утверджував атмосферу толерантно-

сті в суспільстві. Зупинимось на філософії цього питання.

Зразу скажу: ідея федералізації, як любив говорити М.С. Горбачов, підкинута нам із зовні. Її необхідність нічим суттєвим не обумовлена. У нас немає кількох держав, які б хотіли об'єднатись. У нас немає різних народів, кожен із яких хотів би створити свою власну державу. Люди, які пропонують цю тезу, скоріше за все не мають уявлення про сутність федералізації або ж свідомо виконують чуже замовлення. А намагання замовників проштовхнути ідею федералізації обумовлена тільки одним – бажанням жорстко тримати Україну у власних обіймах через панівний вплив на декілька регіонів країни. Або ще гірше – використати федералізацію для відриву значної території України і створення чергової псевдодержави (подібної до Абхазії, Придністров'я, Південної Осетії) чи приєднання до власної території – Росії.

Для федералізації ніяких підстав немає. Але є підстави і необхідність провести децентралізацію держави, надати більших повноважень, а, значить, і відповідальності регіонам. Це актуально як з огляду тенденцій світового розвитку, коли в умовах глобалізації зростає роль регіонів. Так із огляду особливостей національного розвитку: традиції надмірної централізації, що сягає в минуле, але значною мірою, як зазначалося, перейнята і незалежною українською державою.

Децентралізація повинна охопити різні сфери життя: і економіку, і соціальну, і гуманітарну, і духовну та ін. Хоча й тут є застереження, але про нього пізніше.

Події останнього часу в Україні продемонстрували, що існуюча організація держави не є ефективною. Вона, з одного боку, не дає можливості повною мірою самореалізуватися регіонам у різних сферах життя і розвитку, а з іншого не привела до консолідації нації і суспільства. Тому назріла необхідність суттєвої реформації держави.

При цьому, безумовно, варто враховувати історичні особливості розвитку українського народу і становлення Української держави.

Трагедія України не тільки в тому, що вона століттями не була повноцінною державою, а й в тому, що її територія була буквально розірвана між різними державами: Росія, Поль-

ща, Румунія, Австро-Угорщина та ін. Це, безумовно, привело до формування відмінностей в традиціях, культурі, зовнішньополітичних орієнтирах і т.п. І наше завдання полягає в тому, щоб, з одного боку, забезпечити врахування цих відмінностей, але з іншого, – зорієнтувати державу на безумовне дотримання корінних інтересів громадян України різних регіонів. І на цій основі консолідувати українське суспільство.

Тобто йдеться, і це є застереженням, про єдине національне поле в усіх сферах життя і діяльності, але поле, регіональні ниви якого можуть відрізнятися певним колоритом і своєрідністю. Це стосується і культурного життя, і мовного спілкування, і ціннісних та інших особливостей, які б не зруйнували, не розмили загальнонаціональний фундамент держави.

П'яте. Для консолідації, реального вирішення назрілих проблем на основі принципів толерантності треба зорієнтувати суспільство на вирішення нагальних завдань розвитку в контексті цивілізаційних тенденцій і стратегічного виміру прогресу країни. Від минулого як епіцентру громадського життя потрібно відходити (ми й так багато витратили на це в роки незалежності). Абсолютизація уваги до минулого нас не консолідує. Вона не слугує утвердженню толерантності в суспільстві.

І тут серед об'єднувальних пріоритетів має стати ідея інноваційного типу розвитку країни і зокрема економіки. Світ рухається по шляху інноваційного прогресу – ми тупцюємо на місці, демонструючи в результаті найгірші економічні показники в Європі. При цьому, абсолютизуючи стабільність. Стабільність у чому? У бідності, у злиднях, безправ'ї, безкультур'ї. Країні потрібні зміни – динамічні, послідовні. Про це треба говорити людям, готувати їх до цього. Формувати відповідну громадську думку й консолідувати суспільство навколо неї.

Для типового українця і сьогодні, на жаль, властивий надмірний консерватизм, прихильність до традиціоналізму, абсолютизація стабільності, що все разом стриножує країну, її економічний розвиток. Тому для нашої освіти гаслом повинно стати: готувати інноваційну людину – людину з інноваційним типом мислення, інноваційною культурою, здатністю до

інноваційного типу життя і діяльності. Тобто здатну сприймати і творити розумні зміни у відповідь на виклик часу.

Або візьмемо ідею творення суспільства знань. Для цього нам, освітянам, слід так перебудувати навчальну діяльність, щоб учень чи студент засвоював знання не тільки і стільки для успішного складання іспиту, а щоб знання стали основою, методологією поведінки, життя і діяльності людини. Тобто формувати обізнану людину. Ми повинні зорієнтувати суспільство на визнання цінності знання. Створити умови, щоб людина впродовж життя могла навчатись, залишаючись конкурентоспроможною. Сьогодні людина розумна (*homo sapiens*) – це людина, що постійно навчається. І це ключова вимога подальшої модернізації країни.

Шосте. Однією із потужних консолідуючих дій на основі ідей толерантності повинна стати зміна ставлення до людини в суспільстві й державі, утвердження людиноцентризму як провідної наскрізної ідеї всього суспільного організму. Людина, її інтереси, права, діяльність, саме життя, повинні бути в центрі уваги держави і суспільства. Тут два аспекти вирішення проблеми.

З одного боку, в освіті, в родині потрібно забезпечити максимальне наближення навчання і виховання дитини до її конкретної сутності з тим, щоб допомогти їй самопізнати і саморозвинути себе. Тобто потрібно утвердити в школі дитиноцентризм, а в університеті – студентоцентризм.

З іншого боку, необхідно змінити систему суспільних відносин, яка б дозволяла людині максимально самореалізуватися: професійно – будь-кому: токарю, слюсарю, вчителю, лікарю, бізнесмену; політично – кожному зробити осмислений вибір; духовно – вільно дотримуватись цінностей за власними переконаннями. Здійснити це в корумпованому суспільстві, де часто все відбувається всупереч людській активності, де людина не цінується, а її права і свободу нехтують, неможливо. І це велика загальносуспільна проблема, оскільки успішний розвиток країни можливий лише за умови самореалізації мільйонів її громадян. Їхній життєвий успіх і обумовлює загальнонаціональний прогрес.

І сьоме. Безумовно, значний консолідуючий потенціал має адекватна національним

інтересам і співзвучна геополітичній ситуації зовнішня політика країни.

Тут є декілька реперних точок.

По-перше, суспільство має усвідомити, що глобалізація робить неможливою будь-яку ізоляцію, відсторонення від світу чи якоїсь його частини. Навпаки, треба максимально входити у світовий простір, бо лише в цьому контексті можна говорити про успішний розвиток країни. Для цього зокрема ми, освітяни, повинні готувати людину, здатну бути ефективною і конкурентоспроможною в глобальному просторі – глобалістську людину, але патріота України.

По-друге, природнім провідним напрямом інтеграції України є Європа. Це означає, з одного боку, перейняття з урахуванням українських реалій перевірених часом європейських цінностей, головною з яких є пошанування людини, її прав, її життя, з другого, – вступ України до європейських структур, членство в яких дозволить більшою мірою реалізувати національні інтереси нашої країни. Скажу більше – іншого стратегічно вірного вибору ми не маємо.

Чому не Росія? Тому що ця країна сама буде змушена приставати до якогось берега. Вона не зможе тривалий час претендувати на самостійний цивілізаційний полюс світу. Ми бачимо, що вже сьогодні Росія, крім енергетичних потужностей і ядерної зброї, нічим не може підтвердити свою цивілізаційну полюсність. Ні розвитком технологій, ні якістю життя, ні ставленням до людини, ні якістю суспільних відносин чи демократичністю політичного режиму. А саме цим, тобто основними показниками цивілізованості, є сильна Європа. Хоча не будемо і її ідеалізувати.

На моє переконання, для самої Росії найкращий природний вибір – це також шлях до Європи. І ми бачимо, що вона рухається в цьому напрямі, маючи до останнього часу, скажімо, більш розвинуті відносини з НАТО, ніж Україна. І думаю, рано чи пізно Росія також не матиме іншого вибору, ніж європейський.

Після розпаду Радянського Союзу, Чехословаччини, Югославії поступово, але цілком об'єктивно відбувається геополітичне переформування Європи і Євразії. На основі передусім європейських цінностей поступово формується єдиний Європейсько-Євразій-

ський простір, або Велика Європа, що охоплює і країни пострадянського простору, в т.ч. Росію.

Тому в нас є всі можливості будувати зовнішню політику на основі національних інтересів, дотримуючись принципу толерантності у відносинах з іншими країнами. Послідовно інтегруючись до Європи, зберігати і нарощувати цивілізовані рівноправні відносини із Росією як із найбільшим сусідом, як із країною, що в перспективі буде в спільному геополітичному просторі. Крім того, необхідно налагоджувати співробітництво з усіма іншими країнами світу, де є український інтерес.

Безумовно, на заваді співпраці з Росією стоїть окупація Криму. Як бути?

По-перше, ніколи не визнавати її правомірність. Здійснити всі можливі міжнародно-правові кроки по відшкодуванню втрат, нанесених у результаті окупації. При першій можливості повернути Крим.

По-друге, будувати відносини з Кримом і Росією з урахуванням ситуації, що реально склалась. Постачання води, електроенергії, перетин території України транспортом та ін. здійснювати на основі угод за відповідними світовими цінами.

Пам'ятаймо, що успішна євроінтеграція України, набуття нової якості життя в країні,

створення найліпших умов розвитку для наших громадян – це найоптимальніший шлях повернення Криму в лоно України.

Переконаний, що консолідація українського суспільства на основі принципів толерантності є єдиним способом збереження Української держави і її подальшого цивілізаційного розвитку. І ми маємо потужну реальну базу такої консолідації, яку треба активно використати.

Пам'ятаймо, що консолідована нація – це результат тривалих зусиль, навіть жертв і самовіддачі. Героїчне минуле, славетні предки й сучасники, справжня заслужена слава не тільки минулого, а й сучасного – ось головний капітал, на якому засновується національна ідея. Мати славу в минулому й спільне бажання досягнути результатів у майбутньому, здійснювати разом значимі вчинки, розділяти разом спільну славу й спільну скорботу, створювати спільну програму модернізації країни – ось ці складові і є національною ідеєю. Єдність і консолідація нації на основі толерантності найяскравіше виявляє себе в бажанні жити разом. Про це варто пам'ятати усім нам і формувати в усіх українців «чуття єдиної родини». Спадщина великого В. О. Сухомлинського у цьому є надійною опорою в роботі з дітьми, та й не тільки з ними.

V. H. KREMEN
Kyiv

CONSOLIDATION OF UKRAINE ON THE BASIS OF THE PLATFORM OF TOLERANCE

The platform of tolerance as a way of consolidation of Ukraine and a method of solving social problems is shown in the article. The main components of the platform are analyzed. Emphasis is placed on the need to form public priorities, among which the idea of an innovative development of the country is uniting.

Key words: social processes in Ukraine, consolidation, platform of tolerance, uniting priorities, innovative type of development.

В. Г. КРЕМЕНЬ
г. Киев

КОНСОЛИДАЦИЯ УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ ПЛАТФОРМЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ

В статье определена платформа толерантности как условие консолидации Украины, как путь решения общественных проблем. Обозначены основные составляющие платформы. Сделан акцент на необходимости формирования общественных приоритетов, среди которых объединяющий – идея инновационного типа развития страны.

Ключевые слова: общественные процессы в Украине, консолидация, платформа толерантности, объединяющие приоритеты, инновационный тип развития.

Стаття надійшла до редколегії 01.08.2014